

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ГОТОВНОСТІ ДО ЛІДЕРСТВА

УДК 37.035.91:355:23

Борис Ратич, старший викладач кафедри педагогіки та психології
Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ГОТОВНОСТІ ДО ЛІДЕРСТВА

У статті охарактеризовано методичні рекомендації щодо формування у майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України готовності до лідерства.

Ключові слова: готовність до лідерства, методичні рекомендації, офіцери-прикордонники, професійна підготовка.

Лит. 5.

Borys Ratych, старший преподаватель кафедры педагогики и психологии
Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Б. Хмельницкого

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ФОРМИРОВАНИЮ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ ГОТОВНОСТИ К ЛИДЕРСТВУ

В статье дана характеристика методическим рекомендациям по формированию у будущих офицеров-пограничников Государственной пограничной службы Украины готовности к лидерству.

Ключевые слова: готовность к лидерству, методические рекомендации, офицеры-пограничники, профессиональная подготовка.

Borys Ratych, Senior Lecturer of Pedagogy and Psychology Department
National Academy of State Border Guard Service of Ukraine by B. Khmelnytsky

METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR DEVELOPING WILLINGNESS TO LEADERSHIP WITH INTENDED OFFICERS OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

The essay has elaborated on the methodological recommendations for developing willingness to leadership with intended officers of the State Border Guard Service of Ukraine.

Keywords: the readiness to leadership, methodological recommendations, BG officers, professional training.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суспільний характер і поділ праці передбачають узгодженість індивідуальних зусиль людей. Цю функцію щодо упорядкування діяльності людей та управління суспільними процесами здійснюють лідери. Саме тому лідерство виникає крізь, де є групова, колективна діяльність. Лідерство відображає об'єктивну необхідність в організації спільної діяльності людей.

Значення лідерства при охороні кордону обумовлена необхідністю підвищення ефективності виконання оперативно-службових завдань підрозділами прикордонної служби, пошуку ефективних форм організації управлінської й керівної діяльності офіцерів-прикордонників. Вирішення проблеми лідерства для прикордонної служби є дуже важливим, оскільки випускник НАДПСУ включається в

систему відносин, які характеризуються відносною відірваністю, ізоляваністю від більш складних структурних компонентів прикордонноохоронної системи загалом, високим ступенем ймовірності виникнення екстремальних ситуацій, залежністю результатів оперативно-службової діяльності від управлінської діяльності керівника.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У наш час процеси реформування ДПСУ обумовлюють потребу в підготовці офіцерів-лідерів, які готові повести за собою підлеглих не тільки силою наказу. На сьогодні загальновизнано, що для ефективності управління прикордонними підрозділами важливе значення має формування у майбутніх офіцерів готовності до лідерства, що забезпечить найбільш якісне функціонування ДПСУ загалом й кожного прикордонного відділення. З огляду на це **метою статті** є розкриття методичних рекомендацій щодо формування майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У наш час проблема лідерства є предметом зацікавлення багатьох наук, зокрема політології (В. Карасьов, Ж. Блондель, М. Рябчук, П. Шляхтун та ін.), політичної психології (Б. Бесс, К. Джибб, М. Херманн, Р. Стогдилл, Е. Фідлер, К. Холландер та ін.), соціології (Р. Маккензі, Р. Міхельс, Г. Моска, М. Острогорський, В. Парето, М. Вебер), теорії управління (М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури) та психології управління (Г. Альтманн, Л. Орбан-Лембрик та ін.). Аналіз наукової літератури засвідчив, що склалися різні точки зору щодо сутності лідерства і підходів до його дослідження. В усіх всіх визначеннях лідера головним, ключовим словом є першість. Позицію лідера наука закріплює за особою, що очолює той чи інший напрямок у дослідженнях, діяльність або колектив. Для створення цілісної картини лідера учені пропонують враховувати різні аспекти: особистість лідера, процес соціалізації та способи висування, характеристики послідовників; відносини між лідером та послідовниками, обставини, у яких виявляється лідер [5, 349].

Окремі аспекти навчання і виховання майбутніх офіцерів як лідерів розглядали у своїх роботах О. Барабанщикова, П. Городова, Д. Іщенко, О. Маклакова, В. Райко, В. Ягупова та ін. Проблему формування у майбутніх офіцерів-прикордонників управлінських умінь та лідерських якостей розглянуто в працях О. Бойка, М. Мацішина, С. Морозова, С. Полторака, Ю. Сердюка, О. Сціборовського, М. Тарнавського, В. Уліча та інших. Зазначені дослідники поглибили розуміння сутності лідерства та його значення у життєдіяльності прикордонного підрозділу, проте безпосередньо не розглядали проблему формування готовності до лідерства майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі їхньої фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Проведений теоретичний аналіз проблеми формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства та результати експериментального дослідження дозволили обґрунтувати такі методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства.

1. На кожному етапі професійної підготовки

майбутніх офіцерів-прикордонників важливо спроектувати впливи на їх особистість з урахуванням прогностичного результату формування готовності до лідерства як професійно важливої властивості офіцера-прикордонника. При цьому в організаційній структурі військово-педагогічної системи слід відобразити професійно-адаптаційні функції процесу підготовки курсантів до лідерства відповідно до моделі сучасного офіцера ДПСУ [2 – 4], а відбір змісту професійної підготовки здійснювати з урахуванням необхідності:

- формування системи психологічних знань про специфіку управлінської діяльності та лідерської поведінки;

- формування системи професійних знань, умінь як складових професійної підготовки офіцера-лідера;

- допомоги в освоєнні управлінської діяльності методом лідерства;

- ознайомлення із способами творчої професійної діяльності, що виходять за рамки механічного виконання службових обов'язків та свідчать про лідерські уміння;

- формування системи ціннісно-емоційних відносин в індивідуально значимих професійних ситуаціях з позиції лідера.

Комплексна робота за відповідними напрямами має забезпечити ефективне формування психологічної й професійної готовності курсантів до лідерства.

2. Підготовку офіцера-лідера необхідно розглядати як компонент професійної підготовки офіцерів прикордонної служби. Для цього у кваліфікаційні характеристики фахівців необхідно включити вимоги щодо формування в офіцера-прикордонника готовності до лідерства як професійно важливої властивості. У цьому випадку важливе значення має використання структурно-функціональної моделі формування в офіцера-прикордонника готовності до лідерства. Модель дозволяє у єдності й цілісності побачити процес формування стійких якостей особистості фахівця, відповідним чином організувати роботу з формування психологічної й професійної готовності курсантів до лідерства.

Основними структурними компонентами в цій моделі, взаємодія яких забезпечує її функціонування й цілісність, є цільовий, змістовний, технологічний і результативний. При роботі з формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства необхідно використовувати наукові принципи, що відображають закономірні зв'язки навчально-виховного процесу, насамперед це принцип

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ГОТОВНОСТІ ДО ЛІДЕРСТВА

соціальної обумовленості й науковості навчання, принцип моделювання змісту діяльності офіцера-лідера та принцип активності особистості в оволодінні професійною діяльністю офіцера-лідера. Для формування готовності курсантів до лідерства важливе значення має вибір відповідної системи педагогічних засобів, зокрема мети, змісту, методів, організаційних форм, обґрунтування вимог педагога, забезпечення відповідних міжпредметних зв'язків та відносин між суб'єктами навчального процесу.

3. З урахуванням того, що для формування готовності до лідерства велике значення має надання курсантам знань про сутність цього явища, його роль у функціонуванні прикордонного колективу, важливим для формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства слід вважати потенціал змісту навчання. З огляду на це для формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства важливо передбачити їх роботу над засвоєнням основних положень про лідерство в історичному аспекті (при вивченні навчальної дисципліни “Історія України”, в соціально-психологічному (при вивченні навчальної дисципліни “Психологія управління”) та спеціально професійному (при вивченні навчальної дисципліни “Методика роботи з персоналом у підрозділах ДПСУ”).

4. Важливою складовою системи педагогічних засобів формування майбутніх офіцерів-прикордонників до лідерства є такі методи навчання, що містять елементи змагальності при вирішенні професійно-орієнтованих завдань. Таким вимогам насамперед відповідають активні методи навчання.

Особливе значення у формуванні готовності курсантів до лідерства має проблемне навчання. Важливо, щоб проблемні завдання відповідали кільком умовам, зокрема, викликали інтерес у курсантів, були зрозумілими, перебували в “зоні найближчого розвитку”, давали предметні знання відповідно до навчальних планів, розвивали професійне мислення [5, 350].

5. При організації роботи з формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства велике значення мають також такі методи, як евристичні методи, методи аналізу конкретних ситуацій, диспут, метод вирішення творчих та дослідницьких завдань. Важливо, щоб тематика усіх зазначених завдань була тісно пов'язана з професійною сферою. При цьому через навчальний зміст завдань та зв'язок з майбутньою професійною діяльністю необхідно стимулювати пізнавальну діяльність і сприяти

закріпленню навичок лідирування в предметних сферах знань. Це допоможе успішному розвитку курсантів, формуванню в них необхідних у професійній діяльності якостей керівника на рівні вмінь і навичок.

6. У системі педагогічних засобів розвитку готовності курсантів до лідерства важливе значення має профорієнтований спеціальний навчальний курс “Лідерство і його значення при організації життєдіяльності прикордонного підрозділу”. Метою викладання спецкурсу має бути надання курсантам теоретичних і практичних знань з теорії лідерства, формування у них навичок і умінь лідерської поведінки. Велику увагу важливо звертати на формування у курсантів професійно-значущих якостей, що дозволили б успішно вирішувати завдання згуртування прикордонного колективу. Всі види навчальних занять і їх зміст повинні бути спрямовані на те, щоб підготувати офіцера, який би умів уміло організовувати діяльність підпорядкованого підрозділу, приймати правильні рішення в звичайних та екстремальних професійних ситуаціях.

7. Важливе значення у роботі з формування готовності майбутніх офіцерів до лідерства має особистість педагога. У роботі з формування у курсантів готовності до лідерства викладач повинен насамперед чітко визначитися з метою: формулювати навчальні цілі як спеціальні, комплексні або інтегровані залежно від необхідного формування у курсантів якостей, необхідних для професійної діяльності та становлення як лідера. Завдання викладача – домогтися також того, щоб задіяти у курсантів установку на розвиток і саморозвиток, щоб сформувати у них не тільки прагнення, але й потребу в лідерській діяльності. Для цього важливо, щоб викладач вказував і на зв'язок готовності до лідерства із статусом курсанта у групі та можливостями його самореалізації в навчальній та професійній діяльності.

Формування і розвиток майбутнього спеціаліста потребує також адекватної системи відносин курсанта й викладача, відповідного стилю діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. Як правило, курсанти найлегше самостійно освоюють методи і прийоми активізації пошуку рішень завдань, якщо їм у цьому допомагатиме досвідчений педагог. Помітити і розбудити здібності генерувати ідею, шукати нові рішення – це першорядні завдання викладача [1, 123].

Важливою умовою розвитку готовності курсантів до лідерства має бути діяльність

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ГОТОВНОСТІ ДО ЛІДЕРСТВА

педагогів щодо організації їх самостійної роботи на навчальних заняттях, при підготовці до різних їх видів. Цей аспект педагогічної діяльності розширює тимчасові рамки взаємодії курсантів з викладачем, дозволяє йому актуалізувати психічні стани курсантів, вирішити протиріччя навчального предмета, створює сприятливий психологічний клімат. Відповідна організація самостійної роботи курсантів дозволить викладачеві краще вивчити індивідуальність курсанта й на цій основі скорегувати педагогічні впливи.

8. У роботі з формування готовності курсантів до лідерства важливо дотримуватись таких етапів:

- аналіз діяльності офіцера-лідера, визначення цілей навчання на основі зміни підходів до підготовки фахівців у ВВНЗ, стандартів і кваліфікаційних вимог до професійної підготовки випускників НАДПСУ;

- визначення змісту навчання, тобто сукупності навчальних дисциплін на весь термін навчання, на кожен курс навчання, зміст кожної навчальної дисципліни з урахуванням необхідності формування у курсантів готовності до лідерства та ін.;

- вибір оптимальних методів, прийомів та форм навчання, перевірка ступеня навантаження курсанта і розрахунок необхідного часу на навчання при новому способі побудови дидактичного процесу;

- розробка заходів щодо підготовки викладацького складу до організації навчальної діяльності з урахуванням необхідності формування у курсантів готовності до лідерства;

- розробка проекту системи навчальних дій курсанта з урахуванням його психологічних особливостей та з метою розвитку важливих професійних якостей як лідера.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Високий рівень сформованості готовності курсантів до лідерства майбутнього офіцера ДПСУ залежить від створення сприятливих умов у ВВНЗ, розробленості

програми заходів у цьому напрямку. Такою програмою дій можуть стати методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо роботи з формування у майбутніх офіцерів-прикордонників готовності до лідерства.

Перспективами подальших досліджень є з'ясування можливостей ранньої діагностики й формування готовності до лідерства на етапі вибору абітурієнтами професії; розробка критеріїв та обґрунтування впливу індивідуально значимого соціального оточення й індивідуально значимих соціальних ситуацій на розвиток лідерства; пошук можливостей керування процесом розвитку лідерських якостей в умовах блоково-модульної системи навчання з рейтинговою системою контролю й оцінки підготовленості фахівців. Необхідним є також більш чітке обґрунтування критеріїв виявлення лідерських якостей офіційного керівника в системі професійного відбору.

1. *Видай А.Ю. Формування лідерської спрямованості особистості майбутнього офіцера ЗС України: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / А.Ю. Видай. – Київ, 2002. – 196 с.*

2. *Освітньо-кваліфікаційна характеристика на випускника Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2010. – 118 с.*

3. *Про Державну прикордонну службу України [Електронний ресурс] : Закон України від 4 берез. 2003 р. № 661-IV // Комп'ютерна інформаційно-правова система "Ліга". – Адреса в системі "Інтернет": www.liga.net.*

4. *Про Концепцію розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 19 черв. 2006 р. № 546/2006 // Комп'ютерна інформаційно-правова система "Ліга". – Адреса в системі "Інтернет": www.liga.net.*

5. *Степанов О.М. Основи психології і педагогіки: навч. посіб. / О.М. Степанов, М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2006. – 520 с. – (Альма-матер).*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2015

"Сильна особистість дотримується виключно власної думки, слабка хапається то за одну, то за іншу думку".

*Вільгельм Віндельбанд
німецький філософ*

